

*Тихоненко О. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки
Державного біотехнологічного університету**Підгородецька І. Ю.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки
Державного біотехнологічного університету*

СТРУКТУРНІ ТА СЛОВОТВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОДОНІМІВ ХАРКОВА

Анотація. Дослідження окреслює становлення мовного ландшафту Харкова на прикладі годонімів – назв лінійних міських об'єктів (вулиць, провулків тощо). Предметом цієї розвідки є структурні типи й морфолого-словотвірні моделі зазначених урбанонімів різних історичних періодів. Незважаючи на мінливість дериваційних моделей годонімів Харкова за його понад 365-річну історію, система назв є цілісним історико-культурним явищем, у якому кожна епоха залишила свій відбиток. Аналіз словотвірних моделей годонімів показує різний ступінь їх використання: одні з них є продуктивними в попередні історичні періоди, а інші досить поширені сьогодні. Установлено, що впродовж усього часу існування міста однокомпонентні назви переважають над дво- та багатокомпонентними. Систему сучасних однослівних годонімів утворюють іменники Р.в. однини та множини й субстантивовані прикметники із суфіксами *-ськ-*, *-н-*, *-ов-*, утворені від простих і складених основ. З'ясовано, що серед одиниць двокомпонентного типу найбільш продуктивною є модель *ім'я+прізвище*. Багатокомпонентні назви виявилися непродуктивними. Поширеним у годоніміконі Харкова є явище функціонування тієї самої основної назви, де модифікацію оформлено шляхом залучення номенклатурних слів. Порівняльний аналіз словотвірних моделей годонімів в історичному зрізі засвідчив, що найбільшу мінливість конструкцій демонструють відантропонімі назви. Так, у період перших років існування міста переважали відантропонімі субстантивні номінації генітивного типу, що виконували функцію орієнтирів у міському просторі. Ці назви були неофіційними та виникали стихійно. Протягом XIX ст. їх витіснили суфіксальні ад'єктивні моделі. У той час з'являються перші меморіальні назви, представлені суфіксальними прикметниками у Н.в. У XX ст. на мапу Харкова повертаються відантропонімі номінації, репрезентовані іменником у формі Р.в. За радянських часів це були переважно однокомпонентні (утворені від прізвища) і двокомпонентні (ім'я та прізвище або військове звання та прізвище) назви, що виконували функцію посвяти. У добу незалежності меморіальні назви набувають нового змісту. Продуктивними для їх втілення залишаються генітивні іменникові конструкції. Причому все більшого поширення набувають двокомпонентні утворення, де першим компонентом є ім'я, а другим – прізвище особи, чію пам'ять увічнює назва. Така модель відповідає європейському принципу творення годонімів.

Ключові слова: лінгвістична урбаністика, мовний ландшафт, урбанонім, годонім, структурні типи, способи словотворення.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі науковці різних галузей знань продовжують активно вивчати європейський топонімічний простір. На стику історії, географії, лінгвістики з'являються нові міждисциплінарні напрями, що мають свій об'єкт і методи досліджень. Так, з ономастичної лінгвістики виокремилася лінгвістична урбаністика – галузь мовознавства, що досліджує проблеми мовного ландшафту (МЛ) міст.

Лінгвістична урбаністика як сучасна міждисциплінарна наука межує, з одного боку, з урбаністикою, а з другого – з ономастикою. Характерними рисами урбаністики є: 1) багатоаспектність проблематики, 2) дискусійний характер висловлюваних поглядів, суб'єктивність оцінок, інтерпретацій міського життя взагалі та окремих його феноменів зокрема [1, с.222]. Предметом вивчення лінгвістичної урбаністики є система власних імен (урбанонімів), що репрезентують внутрішньоміські об'єкти і є невід'ємним складником МЛ, який розуміємо як «мову придорожніх транспарантів, рекламних щитів, назв вулиць і площ, вивісок на магазинах, знаків на урядових установах [...], що виконують дві основні функції: інформативну та символічну» [2, с.25].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Порівняно недавно МЛ став об'єктом дослідження українських лінгвістів. Його проблеми в теоретичній площині розглядають, зокрема, Л. Белей, О. Олійник; регіональну специфіку онімного простору України досліджують Г. Бачинська, Г. Гримашевич, А. Загнітко, Ж. Колоїз, Т. Крупеньова, І. Кудрейко, С. Мартос, І. Павленко, С. Соколова, А. Титаренко, О. Хрушкова, Я. Янчишина, Р. Яцків та ін. Учені аналізують особливості МЛ Києва, Харкова, Дніпра, Запоріжжя, Одеси, Херсона, Дрогобича, Житомира, Кривого Рогу, Кропивницького, Полтави, Луганська: студіюють назви вулиць, площ, фірм, торговельних марок та інших елементів МЛ у лексико-семантичному, структурно-семантичному, психолінгвістичному, соціолінгвістичному та інших аспектах; з'ясовують напрями відродження загальнонаціонального культурного простору через зіставлення годонімів різних міст України.

Поділяємо думку мовознавців, котрі кваліфікують годоніми як власні назви лінійних топографічних об'єктів урбанонімного

простору: вулиць, провулків, проспектів, бульварів, набережних, проїздів [3; 4].

Вивчення годонімів як різновиду урбанонімів сьогодні є актуальним з огляду на історико-культурну, ідеологічну, естетичну значущість цих мовних одиниць, свідченням чого в наш час є масові перейменування вулиць, провулків, площ та інших міських об'єктів. Зазвичай мовознавці більше уваги приділяють лексико-семантичному аспекту дослідження годонімів, питанням мовної політики, а ґрунтовні розвідки, присвячені вивченню їхніх структурних типів, способів творення, поширеності певних словотвірних моделей, є менш чисельними [5-8].

Годоніми Харкова до недавнього часу привертати увагу насамперед істориків і краєзнавців (М. Гарбар, О. Довженко, С. Журавльова, М. Тахтаулова, О. Хорошковатий та ін), які вивчають їх у культурно-історичному, ідеологічному й етимологічному аспектах та побічно торкаються питань семантики. Мовну природу годонімів міста розглядає у своїх розвідках Л. Удовенко. Однак номінації лінійних міських об'єктів Харкова до сьогодні не були об'єктом ґрунтового вивчення мовознавців з погляду їх структури і способів творення, що й визначає актуальність цієї дослідницької студії.

Об'єктом наукової розвідки є годоніми міста Харкова. Предмет дослідження становлять структурні типи й морфолого-словотвірні моделі названих урбанонімів.

Матеріалом для дослідження обрано найменування періоду заснування міста, представлені істориком Багалієм (57 одиниць) [9]; список годонімів історично-довідкового путівника 1902 року видання (421 номінація) [10]; список перейменувань 2015-2016 рр. [11].

Формування мети статті. Мета статті – схарактеризувати структурні типи і морфолого-словотвірні моделі годонімів Харкова в різні історичні періоди. Для цього скористаємося періодизацією становлення топонімічної мапи Харкова, у якій виокремлюють три етапи: імперський, радянський, незалежності [12].

Досягнення мети передбачає виконання низки завдань: виокремити однокомпонентні і багатокомпонентні годоніми, проаналізувати їх морфологічну структуру, лексико-семантичні і словотвірні особливості, визначити продуктивність виділених структурних типів в історичному розрізі, беручи до уваги вплив екстралінгвальних чинників.

У процесі написання статті для виявлення, систематизації й класифікації аналізованих мовних одиниць використано такі методи: описовий – для систематизування та групування годонімів, визначення їхніх структурних компонентів; текстологічний аналіз – для відбору назв із текстів (нарисів історії міста, довідників адміністративно-територіального поділу, документів органів місцевого самоврядування); порівняльно-зіставний – для виявлення спільних та відмінних ознак у структурі й функційних можливостей досліджуваних годонімів; історичний – для зіставлення годонімів різних історичних етапів та мотивів їхнього формування, статистичний – для визначення кількісного співвідношення структурних типів, словотвірних моделей, встановлення їх продуктивності.

Зазначимо, що МЛ Харкова від часів заснування до здобуття Україною незалежності переважно був російськомовним. Частина міських назв українською мовою в різні періоди історії Харкова складала від 3% до 8% [13, с. 94]. Ситуацію остаточно не виправили ні короткий період українізації 1920-1930 рр., ні 25 років незалежності України [14, с. 69-70].

У джерелах, якими ми послуговуємося, назви лінійних об'єктів міста подано російською мовою. У нашій розвідці наводимо їх українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Еволюція урбанонімікону Харкова триває понад три з половиною століття, протягом яких місто розбудовувалося, розвивалося й потребувало упорядкованого оформлення міського топонімічного простору, на формування якого впливали екстралінгвальні та інтралінгвальні чинники.

Назви перших вулиць міста збереглися в російській редакції. Їх структурний аналіз засвідчив, що в період заснування міста переважали однокомпонентні найменування (51 назва, або 89% від загальної кількості): *Островок, Судії, Дрички, Котлярівки, Криваго, Меркула, Богодухівська, Бережна, Пробита* та ін. Із-поміж 57 годонімів з огляду на семантичне наповнення більшу частину становлять відонімні, у яких відображено прізвища перших поселенців або власників, географічні назви. Поширеною була субстантивна генітивна модель (49% від загальної кількості) із суфіксом *-ов/-ев/-єв-*: *Бібікова, Крохмальова, Шаповалова, Золотарева, Назарцева, Онопрєєва* та *-ин-*: *Бєсєдина, Єношина, Келебердина, Куличина, Пицальчина, Турчина, Чайкіна*. Менш продуктивною виявилася ад'єктивна модель із суфіксами *-ськ/-цьк-*, що за підрахунком склала 14% від загальної кількості: *Богодухівська, Верещаківська, Корсунівська, Миргородівська, Опанасівська, Чугаївська, Шапранівська*.

Однокомпонентні відапелятивні назви, виражені іменником у Н.в. однини (*Островок, Безсалівка*), іменником у Р.в. однини (*Полковника, Судії*), прикметниками (*Бережна, Пробита*), є малочисельними (9%).

Однокомпонентним назвам за кількістю поступалися описові найменування (у *Пригородку, над Ярком, к Сізіону, Сміжна з Миколаївським приходом – 7%*), а також двокомпонентні структури, що склалися з імені та прізвища (прізвиська, посади): *Чорного Івана, Максима Писаря*. Загальна кількість таких назв становила 3,5%.

Як відомо, до революції 1917 р. (за винятком періоду перших поселень) заселення Харкова відбувалося здебільшого так: заможна родина будувала житло, а поруч з її новобудом ліпили свої хатки незаможні люди, утворюючи найчастіше провулок, іноді – вулицю, які називали на прізвище найзаможніших домовласників: *пров. Альбовський, вул. Богданівська, пров. Гвоздиківський, пров. Ільїнський, пров. Крохмалівський, вул. Лелюківська, пров. Мовчанівський, вул. Сомівська, вул. Ушинська, пров. Якубівський* [15, с. 70].

В історично-довідковому путівнику за 1902 р. представлено 421 найменування міських лінійних об'єктів (вулиць, провулків, в'їздів, набережних, бульварів, узвозів, рядів), які презентують МЛ Харкова початку ХХ ст. Із них 420 годонімів – це однокомпонентні утворення відонімного (*Андріївська, Державинська, Каразинська, Сумська, Тургенівська*) та відапелятивного походження (*Аптекарьський, Бурсацький, Госпітальна, Дворянська, Жандармська, Заводський*). Більшість однокомпонентних назв представлено ад'єктивами із суфіксами *-ськ/-цьк-* та їхніми синонімічними формантами *-івськ-* (*-ївськ-*): *Аравійська, Іванівська, Скрипницька* (близько 82%). Значно поступаються за кількістю однокомпонентні прикметникові назви із суфіксом *-н-*: *Банний, Барачний, Госпітальна, Кінна,*

Первозванна (близько 12%). Непродуктивними є структури, представлені ад'єктивами із суфіксом *-ов-* (*Газовий, Пороховий, Поштовий, Польова, Садова, Токова, Торгова* – 2,3%), утворені від апелятивів, що вказують на об'єкт, розташований на вулиці, чи природний ландшафт. Поодинокими є й безсуфіксні назви (*Безуглий, Глухий, Зелена, Короткий, Крутий, Тупий* – 1,4%), які характеризують параметр чи якість лінійного об'єкта. Серед однокомпонентних годонімів-ад'єктивів 2,8% назв представлено складними прикметниками: *Донець-Захаржевська, Мало-Гончарівська, Садово-Куликівська, Старо-Московська, Старо-М'ясищівська*. Двокомпонентною структурою є лише одна назва – *Велика Панасівська*, яка являє собою ад'єктивно-субстантивне утворення.

Варто звернути увагу, що на початку ХХ ст., через два з половиною сторіччя від заснування, у МЛ Харкова абсолютно переважали однокомпонентні ад'єктивні годоніми із суфіксом *-ськ-* (*-цьк-*) та синонімічним *-івськ-* (*-ївськ-*), які витіснили з ужитку двокомпонентні генітивні й описові найменування раннього періоду існування міста. На нашу думку, таке явище можна пояснити намаганням досягти лаконічності й певної уніфікації словотвірних моделей на теренах тодішньої Російської імперії.

В імперський період з'являються перші меморіальні назви: *Франківська* (на честь міського лікаря В. А. Франковського), *Кокошкінська* (на знак увічнення пам'яті харківського генерал-губернатора С.О. Кокошкіна), *Карпівська* (на честь Федора Карпова – відомого в Харкові благодійника), *Каразінська, Пушкінська, Сквородинівська* та ін. Абсолютну більшість меморіальних найменувань того часу представлено ад'єктивами із суфіксом відносної ознаки *-ськ-* (*-івськ-*), у яких словотвірною основою виступає власна назва.

На початку радянської доби на мапі Харкова з'являються символіко-меморіальні назви на честь діячів революції та героїв громадянської війни. У радянський період харківська топонімія характеризується появою великої кількості відантропонімічних номінацій, які виконували функцію посвяти, та ідеологічно маркованих відапелятивних найменувань.

Проаналізуємо назви радянського періоду і доби незалежності за списками, які відтворюють процес масових перейменувань (244 номінації) у 2015-2016 рр.

Серед назв радянського періоду 80% становлять однокомпонентні, 18% – двокомпонентні, 2% – трикомпонентні структури (*Латиських Червоних Стрільців, Першої Кінної Армії*). Із-поміж нових найменувань, що належать до періоду незалежності, однокомпонентні структури складають 73%, двокомпонентні – 26%, трикомпонентні (*Героїв Небесної Сотні*) – 0,4%. Тож за відстежуваний період незалежності кількість двокомпонентних номінацій збільшилася на 8%, а трикомпонентних – зменшилася на 1,6%.

Серед однокомпонентних годонімів, що з'явилися у період незалежності, є відоніми (*Гольдбергівська, Пантелеймонівська, Тернопольський*) та відапелятивні утворення (*Дизайнерський, Театральний, Садова*). Однокомпонентні структури представлено іменниками у формі Р. в. однини і множини (*Науки, Врубеля, Алчевських*), прикметниками в Н.в. із суфіксами *-ськ-*, *-н-*, *-ов-* (*Подільський, Літературна, Коксовий*).

Двокомпонентні структури характеризуються різноманітністю моделей, серед яких є відоніми (*Ярослава Мудрого, Юри Зойфера, Велика Жихорська, Стара Озерянка*), відапелятивні (*Дружби Народів, Героїв Праці*) та змішані утворення (*Мар-*

шала Бажанова, Академіка Волкова, Архітектора Альошина, Героїв Чорнобиля тощо). Сюди ж відносимо назви з нумеративами для розрізнення ідентичних лексичних основ. Такі назви містять у своїй структурі порядковий числівник (зі скороченим записом), що має локативне значення (*Плідний 1-й пров., Кутаїський 2-й в-д, Георгіївський 1-й пров.* тощо). Започаткування традиції творення цих структур належить радянській добі.

Двокомпонентні назви мають змішану частиномовну належність. З-поміж двокомпонентних годонімів виділяємо такі генітивні моделі: *іменник+іменник*, де перший компонент указує на професію або звання, а другий – називає прізвище особи, на честь якої названо вулицю: *Архітектора Альошина, Академіка Підгорного, Генерала Момота* (2,8%); *іменник+іменник*, де перший складник – ім'я, а другий – прізвище особи: *Володимира Сосюри, Євгена Плужника, Юрія Кондратюка, Дмитра Вишневецького, Юри Зойфера, Семена Кузнеця, Людмили Гурченко* (17%); *іменник+іменник*, де відапелятивні номінації набувають символічних значень: *Героїв Праці, Дружби Народів* – 1,2% від загальної кількості; *прикметник+іменник* у Р.в. множини: *Січових Стрільців* – 0,4% від загальної кількості. Серед новостворених протягом 2015-2016 рр. номінацій модель *ім'я+прізвище* становить 17%; серед назв радянського періоду, що зазнали перейменувань у вказані роки, така модель творення годонімів складає лише 3% (*Анрі Барбюса, Карла Маркса*). Наголосимо, що в досліджувану хвилю перейменувань було дотримано європейської традиції (годоніми містять повне ім'я та прізвище).

Номінативні моделі представлено такими частинами мови: *прикметник+іменник* у Н.в.: *Старий Куток, Стара Озерянка, Поліський Яр, Полтавський Шлях*; *прикметник+прикметник*: *Велика Жихорська, Велика Панасівська* (перший прикметник указує на якісну ознаку, а другий – на локацію). Усього їх кількість складає 2,4%. Це непродуктивний у наш час тип. Проте поширеність таких конструкцій (в однині і множині) властива урбанонімікону радянського періоду: *Червоного Жовтня, Червоного Козацтва, Жовтневої Революції, Юного Ленінця, Червоних Старшин, Бакинських Комісарів* (7%). Такі назви набували символічного значення та ідеологічної спрямованості.

Окрему групу представляє модель *числівник+іменник*: *23 Серпня, 12 Квітня, 22 Січня* (1,2%). Це невелика кількість назв, що являють собою словосполучення, уживані для позначення визначних історичних дат або державного свята. Годоніми цього типу складаються з порядкового номера дня й назви місяця, що вступають у відношення синтаксичного рівня і є результатом лексико-семантичного способу словотвору й презентують словотвірний тип – онімізацію. Подібні моделі годонімів були вживані в радянський період, де числівники у складі назви записували словесно: *Сімнадцятого Партз'їзду, Третього Інтернаціоналу, П'ятдесятиріччя ВЛКСМ, П'ятдесятиріччя СРСР, Другої П'ятирічки* (2%).

На сучасному етапі простежуємо двокомпонентні номінації, що являють собою тотожні назви та різні цифрові порядкові маркери – нумеративно-ад'єктивні конструкції, що складаються з порядкового числівника і прикметника в Н.в. однини: *Георгіївський 1-й, Георгіївський 2-й* і под. Тут числівники виступають диференційними маркерами однойменних годонімів, виконуючи адресну й розрізняльну функції, що вимагає правильного запису найменувань в офіційних документах, на мапах тощо. Такі структури є результатом розбудови міста, але, вважаємо, що

подібні назви є недоречними, оскільки вони дублюють основну назву. Їх кількість у списках 2015-2016 рр. складає в радянський період – 7%, у період незалежності – 2,8%.

Серед годонімів, що з'явилися в МЛ міста внаслідок останніх перейменувань, пов'язаних із законом про декомунізацію, переважають іменникові структури, де назви мають форму Р.в. однини (38,5%): *Івченка, Ерліха, Манізера, Каразіна, Семка, Багалія, Пильчикова, Борткевича*. Їх утворено від антропонімів шляхом трансонімізації. Форма цього відмінка властива номінаціям, що є меморіальними присвятами. Таку модель простежуємо в назвах, що виникли після революції 1917 р.

Зауважимо, що в радянський період використання неповних меморіальних найменувань (представлення лише прізвища особи, увічненої в назві) призвело до того, що такі годоніми, утворені за допомогою Р.в. однини, не зреалізували функцію приналежності суб'єкту, а лише відтворювали функцію присвяти (*Кірова, Косіора, Колонтай, Фрунзе* тощо). Частина таких назв залишилися у МЛ міста з радянського періоду (*Гоголя, Потєбні, Короленка*). Але й останні перейменування засвідчують таку саму тенденцію за радянською традицією: *Амосова, Багалія, Бібліка, Гордона, Дрінова, Каринської, Михайлика, Пильчикова* – 17%.

Деякі годоніми призводять до незрозуміння, на честь якої саме особи названо вулицю. Так, незрозуміло, на честь кого названо вулицю Гордона. Більшість пересічних громадян, гостей міста вважають, що її названо на честь Дмитра Гордона – відомого журналіста. Насправді ж, вулицю перейменовано на честь Гордона Володимира Михайловича – академіка АН УРСР, випускника правового факультету Харківського інституту народного господарства. Вважаємо, що така економія запису згаданих годонімів знівелює ідентифікаційну й меморіальну функції власних назв. Тож доцільним було б додавання імені, звання або фаху до прізвища за європейською традицією для того, щоб меморіальна функція зреалізувалася повною мірою.

Менш поширеними є відапелятивні назви зазначеного вище структурного типу, що мають властивість набувати символічних значень (*Науки, Свободи, Культури*). Непродуктивним є структурний тип годонімів, у якому іменник має форму Р.в. множини: *Корчагінців* (у радянський період), *Мистецтв, Алчевських* (у період незалежності).

У перейменуваннях періоду 2015-2016 рр. незалежності переважає одноосновна структура прикметників-годонімів (51%), з-поміж яких відносні прикметники – суфіксальні деривати. Найбільш продуктивним є суфікс *-ськ-*, за допомогою якого закономірно творяться відтопонімні деривати від змінюваних і незмінюваних лексем як назви географічної локації: *проїзд Жихорський, вул. Кутайська, пров. Каунаський, Мереф'янське шосе, в'їзд Тернопольський* (35%) Ця твірна модель простежується як найбільш продуктивна в усі попередні періоди становлення міської урбанонімії, за допомогою якої утворюються прикметники-назви онімного простору: *Римарська, Університетська, Чоботарська, Батурицька, Франківська* тощо (імперський період); *Комсомольська, Пролетарська, Радянська, Піонерська* та ін. (радянський період). Широке вживання суфікса *-ськ-* в утворенні годонімів зумовлено його досить абстрактним значенням і здатністю поєднуватися з різними основами іменників. Виокремлюємо годоніми, що утворилися від основ прізвищ або імен: *Квітчинська, Семнівський* тощо. Назви *Гольдберзька, Георгіївський, Панте-*

леймонівська, Мар'ївська, Максиміліанівська, Катерининська виникли в імперський період і в результаті декомунізаційних процесів повернулися на сучасну мапу міста.

В імперський і радянський періоди досить продуктивними є ад'єктивна модель як утворення зі значенням загальної відносності із суфіксом *-н-*: *Банний, Барачний, Газетний, Річний, Шляпний, Церковний, Басейна, Воєнна, Рибна, Гостинна, Кінна*. У період заснування міста відслідковуємо лише одну таку назву (*Бережна*). У період незалежності такі словотвірні моделі – малопродуктивні: *Корабельна, Літературна, Молочна, Театральний, Соборний, Гімназійна*. За радянських часів у зв'язку з державною ідеологією годоніми цього словотвірного типу з релігійною семантикою (*Соборний, Церковний, Єпархіяльна*), як і суфіксальні утворення з суфіксом *-н-* із нейтральною семантикою, змінено на ідеологічно марковані. Так, провулки *Соборний 1-й* і *Соборний 2-й* дістали назву *Радянський*, а вул. *Єпархіяльну* перейменовано на вул. *Артема*.

На сучасному етапі перейменувань менш продуктивною виявилася ад'єктивна модель із суфіксом відносності *-ов/-ев-* (*Букова, Маковий, Камішова, Кедровий, Грушева*) (5,3%), що має позитивну оцінність через її семантичну віднесеність до реалій природи. Можливо, саме цей чинник сприяв появі таких назв у МЛ Харкова. В імперський період поодинокі спостерігаємо деривати з цим суфіксом, що вказує на віднесеність до локації: *Газова, Токова, Торгова*. У радянський період лише вулиця *Газова* змінює назву на *Світло Шахтаря*, водночас одноіменні назви провулка і в'їзду *Газовий*, вулиці *Токова* і *Торгова*, провулок *Торговий* залишаються незмінними.

Виявлено кілька випадків, коли однокомпонентні годоніми-прикметники є складними та складноскороченими словами: *Ново-Віринська, Ново-Толкачівський, Старо-Іскринський, Ново-Садова* (зауважимо на правописні порушення: назви слід писати разом). Згаданий структурний тип притаманний імперському і радянському періодам (*Червонозірська, Червонопартизанська, Раднаркомівська*). У результаті впровадження закону про декомунізацію до годонімів Харкова повернули деякі складні назви: *Святидухівська* (раніше *Пролетарська*), *Ново-Віринська* (раніше *Лазо*), що існували в імперський період.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямі. Попри змінність структурних типів і словотвірних моделей годонімів Харкова протягом понад 365-річної його історії, система назв є цілісним історико-культурним явищем, у якому кожна епоха залишила свій помітний слід. Аналіз словотвірних моделей годонімів показує різний ступінь їх використання: одні з них є продуктивними в попередні історичні періоди, а інші досить поширені сьогодні. Зазначимо, що однокомпонентні назви значно переважають над дво- та багатокомпонентними структурами в усі історичні епохи існування міста. Систему сучасних однослівних годонімів міста формують іменники Р.в. однини і множини й субстантивні прикметники, утворені від простих та складних основ з використанням суфіксів *-ськ-*, *-н-*, *-ов-*. Серед одиниць двокомпонентного типу найбільш продуктивною є модель *ім'я+прізвище*. Багатокомпонентні назви виявилися непродуктивними. У годоніміконі Харкова набуло поширеності явище функціонування тієї самої основної назви, де модифікацію оформлено шляхом залучення номенклатурних слів.

Порівняльний аналіз словотвірних моделей годонімів в історичному зрізі засвідчив, що найбільшу мінливість конструкцій

демонструють відантропонімні назви. Так, у період перших років існування міста переважали відантропонімні субстантивні номінації генітивного типу, що виконували функцію орієнтирів у міському просторі. Ці назви були неофіційними та виникали стихійно. Протягом XIX ст., коли упорядкуванням топонімікону зайнялася місцева влада, їх здебільшого витіснили суфіксальні ад'єктивні моделі. Саме в імперський період існування міста з'являються перші меморіальні назви, або назви-посвяти, представлені суфіксальними прикметниками у Н. в.

У XX ст. на мапу Харкова повертаються відантропонімні номінації, репрезентовані іменником у формі Р.в. однини, які набувають меморіального змісту. За радянських часів це були переважно однокомпонентні (утворені від прізвища) і двокомпонентні (ім'я та прізвище або військове звання та прізвище) назви, що виконували функцію посвяти й були ідеологічно маркованими. За часів незалежності їм на зміну приходять меморіальні назви, що репрезентують цінності нової епохи. Продуктивними для їх втілення залишаються генітивні іменникові конструкції. Причому все більшого поширення набувають двокомпонентні утворення, де першим компонентом є ім'я, а другим – прізвище особи, чю пам'ять увічнює назва. Така модель відповідає європейському принципу творення годонімів. Перспективи подальших досліджень убачаємо в ґрунтовній інтерпретації харківської урбанонімії в синхронній та діахронній для створення цілісного МЛ Харкова.

Література:

1. Суюнова Г. С. Европейский и российский опыт лингвистической урбанистики как теоретическая база казахстанских исследований. *Przeglad Wschodnioeuropejski*. 2018. Vol. 2. P. 219-227.
2. Landry R., Bourhis R. Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study. *Journal of Language and Social Psychology*. 1997. Vol. 1. P. 23-49.
3. Лучик В. В. Особливості становлення української урбанонімії. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. 2002. Вип. 44. С. 3-4.
4. Мезенко А. М., Генкин В. М., Деревяго А. Н. Ономастика. Витебск, 2012. 152 с.
5. Крупеньова Т. І. Лексико-семантичні та словотвірні особливості годонімів міста Одеси. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2015. № 16. С. 29-31.
6. Мартос С. Ю. Словотвірна структура годонімів Херсона. *Записки з українського мовознавства*. 2019. Вип. 1(26). С. 243-249.
7. Хрушкова О. Семантична деривація урбанонімів Дніпропетровщини. *Massachusetts Review of Science and Technologies*. 2016. № 1(13). (January - June). Vol. VII. "MIT Press", 2016. P. 509-516.
8. Янчишина Я. В. Лексико-семантичні та структурно-словотвірні особливості урбанонімії міста Хмельницького. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Вип. 6(2). 2013. С. 281-287.
9. Багалеї Д. И. История города Харькова за 250 лет его существования (1655–1905): ист. моногр.: в 2 т. / Д. И. Багалеї, Д. П. Миллер. (репринт. изд.) Х., 1993. Т. I. XVII–XVIII вв. 568 с.
10. Харьков: его прошлое и настоящее в рисунках и описаниях (с приложением снимков, воспроизведенных с редких картин, акварелей, гравюр, фотографий с натуры, чертежей, планов города 1768 года и новейшего) : Историко-справочный путеводитель / собр. и изд. А.Н. Гусев . Харьков : Типогр. Адольфа Дарре, 1902. [8], 260 с.
11. Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови. Громадська слухання. *Перелік перейменувань об'єктів топо-*

німіки м. Харкова. Перелік перейменування назв елементів вулично-дорожньої мережі міста Харкова в 2015-2016 роках. <https://www.city.kharkov.ua/ru/document/perelik-pereymenuvan-obektiv-toponimiki-mkharkova-47404.html>.

12. Тахтаулова М. Ю. Харківська топоніміка: етапи декомунізації. *Місто: історія, культура, суспільство*. 2017. № 1(2). С. 142-151.
13. Удовенко Л. О. Меморіальні назви на мапі Харкова. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»*. 2016. Вип. 22. С. 68-74.
14. Удовенко Л. О. Урбаноніми антропонімного походження на мапі сучасного Харкова. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»*. 2020. Вип. 30. С. 94-107.
15. Удовенко Л. О. Меморіальні назви на мапі Харкова. С. 68-74.

Tykhonenko O., Pidhorodetska I. Structural and word-forming peculiarities of Kharkiv hodonyms

Summary. The study outlines the formation of Kharkiv language landscape on the example of hodonyms – the names of linear urban objects (streets, alleys, etc.). The subject of research is structural types and morphological word-forming models of hodonyms in various historic periods. Despite the variability of derivational models of Kharkiv's hodonyms over its 365-year history, the system of names is a holistic historical and cultural phenomenon in which each era has left its mark. Analysis of the hodonyms word-forming models shows their varying degrees of usage: some of them are productive in previous historical periods, while others are quite common today. It was found that one-component names significantly prevail over two- and multicomponent structures in all historical epochs of the city. The system of modern one-word hodonyms is formed by singular and plural nouns in genitive case and substantivized adjectives with suffixes *-sk-*,

-n-, *-ov-*, which are formed from simple and compound stems. The most used are genitive structures of hodonyms. Among two-component names of streets the most productive is name+surname model. Multicomponent names are unproductive. The functioning of identical names is widespread in Kharkiv hodonymy. Modifications to distinguish them are built using nomenclature words. A comparative analysis of hodonyms word-forming models in the historical context has shown that the greatest variability of constructions is demonstrated by anthroponymic names. Thus, in the first years of the city's existence, anthroponymic names represented by genitive forms of nouns prevailed. They served as landmarks in the urban space. During the 19th century anthroponymic nouns in genitive case were replaced by adjective models with different suffixes. At that time, the first memorial names appeared. In the 20th century anthroponymic names in the form of the genitive case are returned to the map of Kharkiv. In Soviet times, there were mostly one-component (formed from surnames) and two-component (name and surname or military rank and surname) memorial names. In the days of independence, the models of hodonyms explicated by nouns in genitive case remain productive. Two-component noun constructions are becoming more widespread nowadays. Their first component is the name, and the second one is the surname of the person whose memory is immortalized by the hodonym. It should be noted that all the anthroponymic memorial names which appeared as a result of 2015-2016 years renamings adhere to the European principle of naming.

Key words: linguistic urbanistics, language landscape, urbanonym, hodonym, structural types, ways of derivation.